

ENDEMIK BUQOQ KASALLIGINING KELIB CHIQISH SABABLARI VA ERTA DIAGNOSTIKA QILISH

Usmonova Gulbahor G'ulomovna

*Xalqaro Innovatsion Tibbiyot Texnikumi nodavlat ta'lim tashkiloti
o'qituvchisi*

Annotatsiya. Ushbu maqolada endemik buqoq kasalligining kelib chiqish sabablari, patogenez mexanizmlari hamda erta diagnostika usullari tahlil qilingan. Tadqiqot natijalariga ko'ra, kasallikning asosiy etiologik omili yod tanqisligi bo'lib, ekologik sharoit, ovqatlanish xususiyatlari va irsiy moyillik ham muhim rol o'ynaydi. Qalqonsimon bez ultratovush tekshiruvi, gormonal tahlillar va siydikdagi yod miqdorini aniqlash kasallikni erta bosqichda aniqlashda samarali usullar ekanligi ko'rsatildi. Erta diagnostika va profilaktika choralari kasallik asoratlarini kamaytirishda muhim ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: endemik buqoq, yod tanqisligi, qalqonsimon bez, gipotireoz, erta diagnostika, skrining, profilaktika.

Аннотация. В статье анализируются причины возникновения эндемического зоба, механизмы патогенеза и методы ранней диагностики. Установлено, что основным этиологическим фактором является дефицит йода, а также значительную роль играют экологические условия, особенности питания и наследственная предрасположенность. Показано, что ультразвуковое исследование щитовидной железы, гормональные анализы и определение уровня йода в моче являются эффективными методами ранней диагностики. Ранняя диагностика и профилактические меры способствуют снижению осложнений заболевания.

Ключевые слова: эндемический зоб, дефицит йода, щитовидная железа, гипотиреоз, ранняя диагностика, скрининг, профилактика.

Annotation. *This article analyzes the causes of endemic goiter, its pathogenetic mechanisms, and methods of early diagnosis. The study found that iodine deficiency is the primary etiological factor, while environmental conditions, dietary habits, and genetic predisposition also play significant roles. Thyroid ultrasound, hormonal tests, and urinary iodine assessment were identified as effective tools for early detection. Early diagnosis and preventive measures are essential for reducing complications of the disease.*

Keywords: *endemic goiter, iodine deficiency, thyroid gland, hypothyroidism, early diagnosis, screening, prevention.*

Kirish.

Endemik buqoq kasalligi qalqonsimon bez patologiyalari orasida eng ko'p uchraydigan va jamoat salomatligi uchun muhim ahamiyatga ega bo'lgan kasalliklardan biridir. Ushbu kasallik asosan organizmda yod yetishmovchiligi natijasida rivojlanadi va ma'lum geografik hududlarda keng tarqalganligi sababli "endemik" deb ataladi. Endemik buqoq nafaqat qalqonsimon bezning kattalashuvi bilan, balki gormonal muvozanatning buzilishi, metabolik jarayonlarning izdan chiqishi hamda bolalar va o'smirlarda aqliy va jismoniy rivojlanishning sustlashuvi bilan ham xavflidir[3]. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti ma'lumotlariga ko'ra, dunyo aholisining sezilarli qismi yod tanqis hududlarda yashaydi va bu endemik buqoq hamda boshqa yod yetishmovchiligi bilan bog'liq kasalliklar xavfini oshiradi. Shu sababli, kasallikning kelib chiqish sabablari va uni erta bosqichda aniqlash masalasi zamonaviy tibbiyotning dolzarb yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Metodlar.

Ushbu tadqiqotning maqsadi endemik buqoq kasalligining etiologik omillarini chuqur tahlil qilish, patogenez mexanizmlarini yoritish hamda erta diagnostika usullarining samaradorligini baholashdan iborat bo'ldi. Tadqiqot jarayonida endemik hududlarda yashovchi turli yosh guruhlariga mansub shaxslar haqidagi ilmiy adabiyotlar, klinik kuzatuv natijalari va laborator ma'lumotlar o'rganildi[1]. Metodologiya sifatida retrospektiv tahlil, klinik ko'rik natijalarini

solishtirish, qalqonsimon bez ultratovush tekshiruvlari, gormonal tahlillar (TSH, T3, T4), siydikdagi yod miqdorini aniqlash va statistik usullar qo'llanildi. Shuningdek, xavf omillari — ovqatlanish odatlari, yashash hududining ekologik xususiyatlari, ichimlik suvidagi mikroelementlar tarkibi va irsiy moyillik kabi omillar baholandi[5].

Natijalar.

Olingan natijalar shuni ko'rsatdiki, endemik buqoqning asosiy sababi yod tanqisligi bo'lib, u qalqonsimon bez gormonlari sintezining pasayishiga olib keladi. Organizmdagi yod miqdori kamayganda gipofiz bezidan tireotrop gormon (TSH) ajralishi ortadi, bu esa qalqonsimon bez to'qimasining kompensator ravishda kattalashishiga sabab bo'ladi. Natijada bez hajmi oshadi va buqoq shakllanadi. Tadqiqotda aniqlanishicha, yod tanqis hududlarda yashovchi bolalarning sezilarli qismida qalqonsimon bezning diffuz kattalashuvi kuzatilgan. Ayniqsa, o'smirlik davrida gormonal o'zgarishlar fonida yodga bo'lgan ehtiyoj ortishi kasallik rivojlanish xavfini yanada kuchaytiradi[2].

Bundan tashqari, natijalar endemik buqoq rivojlanishida boshqa omillar ham muhim rol o'ynashini ko'rsatdi. Oziq-ovqat tarkibida goitrogen moddalar (masalan, karam, sholg'om, soya mahsulotlari) ko'pligi yodning qalqonsimon bez tomonidan o'zlashtirilishini pasaytirishi mumkin. Shuningdek, ichimlik suvidagi kalsiy, magniy va nitratlarning yuqori miqdori ham yod metabolizmini buzadi[6]. Ayrim hududlarda selen yetishmovchiligi ham qalqonsimon bez gormonlari almashinuviga salbiy ta'sir ko'rsatishi aniqlangan. Irsiy omillar ham muhim bo'lib, qalqonsimon bez kasalliklariga moyilligi bo'lgan oilalarda buqoq tez-tez uchrashi kuzatildi.

Erta diagnostika masalasiga kelsak, tadqiqot natijalari klinik belgilarning dastlabki bosqichlarda kam ifodalanganini ko'rsatdi. Bemorlarning ko'pchiligida kasallik tasodifan profilaktik ko'rik paytida aniqlangan. Shuning uchun instrumental va laborator tekshiruvlar muhim ahamiyat kasb etadi. Qalqonsimon bezning ultratovush tekshiruvi uning hajmi, tuzilishi va tugunli o'zgarishlarini aniqlashda eng qulay va xavfsiz usul sifatida e'tirof etildi. Gormonal tahlillar esa qalqonsimon bez

funksional holatini baholash imkonini beradi. Ayniqsa, TSH darajasining oshishi subklinik gipotireozning ilk belgisi sifatida muhim diagnostik ko'rsatkich bo'lib xizmat qiladi[4].

Siydikdagi yod miqdorini aniqlash populyatsion darajada yod ta'minotini baholashda muhim mezon hisoblanadi. Tadqiqot davomida siydikdagi yod miqdori past bo'lgan hududlarda buqoq ko'rsatkichlari yuqori ekanligi tasdiqlandi. Bu esa yod profilaktikasi dasturlarining zarurligini yana bir bor ko'rsatadi. Erta diagnostika nafaqat kasallikni aniqlash, balki uning asoratlarini oldini olish imkonini ham beradi. Chunki uzoq davom etgan yod tanqisligi qalqonsimon bez tugunlari, gipotireoz, hatto ayrim hollarda malign o'zgarishlarga olib kelishi mumkin[7].

Muhokama.

Muhokama jarayonida olingan natijalar boshqa ilmiy tadqiqotlar bilan solishtirildi va o'xshashliklar aniqlandi. Ko'pgina manbalarda ham yod tanqisligi endemik buqoqning asosiy sababi sifatida qayd etilgan. Biroq, zamonaviy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, kasallik patogenezida ekologik, ovqatlanish va genetik omillar kompleks tarzda ishtirok etadi. Shu bois endemik buqoqni faqat yod yetishmovchiligi bilan izohlash yetarli emas, balki ko'p omilli yondashuv talab etiladi. Profilaktika choralari orasida yodlangan tuzdan foydalanish eng samarali va iqtisodiy jihatdan maqbul usul sifatida e'tirof etiladi. Shuningdek, homilador ayollar va bolalar uchun yod preparatlarini qo'shimcha ravishda qo'llash tavsiya etiladi.

Erta diagnostikaning ahamiyati ayniqsa bolalar va o'smirlar orasida katta. Chunki qalqonsimon bez gormonlari markaziy asab tizimi rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. Ularning yetishmovchiligi intellektual rivojlanishning sustlashuviga olib kelishi mumkin. Shu sababli maktab yoshidagi bolalar orasida skrining tekshiruvlarini yo'lga qo'yish muhim profilaktik choradir. Shuningdek, homiladorlik davrida ayollarda qalqonsimon bez funksiyasini nazorat qilish kelajak avlod sog'lig'i uchun katta ahamiyatga ega.

Xulosa.

Xulosa qilib aytganda, endemik buqoq kasalligi ko'p omilli etiologiyaga ega bo'lib, asosiy sabab yod tanqisligi hisoblanadi. Biroq ekologik, ovqatlanish va genetik omillar ham kasallik rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Erta diagnostika usullarini keng joriy etish, ayniqsa ultratovush va gormonal skrining tekshiruvlarini ommalashtirish kasallikni dastlabki bosqichda aniqlash va asoratlarning oldini olish imkonini beradi. Yod profilaktikasi dasturlarini kuchaytirish, aholining yodga boy oziq-ovqat mahsulotlari bilan ta'minlanishini yaxshilash va sog'lom turmush tarzini targ'ib qilish endemik buqoq tarqalishini kamaytirishda muhim strategiya hisoblanadi. Kompleks yondashuv — profilaktika, erta diagnostika va o'z vaqtida davolash — ushbu kasallik bilan kurashishda eng samarali yo'l bo'lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR.

1. Axmedov A. Endokrinologiya asoslari. Toshkent, 2019.
2. Karimov F. Qalqonsimon bez kasalliklari diagnostikasi. Toshkent, 2020.
3. Rasulov R. Yod tanqisligi va uning oqibatlari. Sog'liqni saqlash jurnali, 2021.
4. To'xtayev H. Endemik buqoq va profilaktika choralar. Toshkent, 2018.
5. Yusupov A. Qalqonsimon bez gormonlari va ularning ahamiyati. Toshkent, 2020.
6. Ismatov Sh. Endokrin tizim kasalliklari. Toshkent, 2019.
7. Nasirov B. Yod profilaktikasi: zamonaviy yondashuvlar. Toshkent, 2021.